

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja Sibīrijas šamaņu priekšmetu kolekcija – pirmatnējās medicīnas atspoguļojums

Inga Vigdorčika

*Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Medicīnas vēstures
izpētes un ekspozīcijas darba nodaļa, Latvija*

Ievads. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājumā atrodas Sibīrijas šamaņu priekšmetu kolekcija, kuras lielākā daļa iegūta 20. gadsimta 70.–80. gados no ārsta B. Vasiļenko. Vairums priekšmetu piederējuši ņencu šamanim Numindam, kurš miris 1973. gadā. Daļa kolekcijas priekšmetu nāk no hantu tautas apdzīvotajām teritorijām. Rietumsibīrijas tautas ņenci un hanti vēl 20. gadsimtā bija saglabājušas tradicionālo pirmatnējo dzīvesveidu un pasaules uzskatu, kā arī šamanismu kā augstāko institūciju. Līdz 2017. gadam muzeja ekspozīcijā tika eksponēti tikai daži priekšmeti. Pieņemot lēmumu par paplašinātu kolekcijas izvietojumu ekspozīcijā, radās nepieciešamība pēc izvērstākas zinātniskās izpētes un priekšmetu klasifikācijas.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis bija Sibīrijas šamaņu priekšmetu kolekcijas izpēte. Izmantota vēsturiski salīdzinošā metode.

Rezultāti. Iepazīstoties ar zinātnisko literatūru un pētnieciskajiem darbiem par Sibīrijas tautām, to tradicionālo dzīvesveidu un šamanismu, muzeja krājumā esošie Sibīrijas kolekcijas priekšmeti tika sagrupēti atbilstoši to nozīmei vai izmantojumam un izveidotas četras priekšmetu grupas: ar senču kultu saistītie priekšmeti; šamaņu rituālu priekšmeti; tautas medicīnā izmantojamie līdzekļi un priekšmeti; sadzīves priekšmeti.

Tautas medicīna ir būtiska Sibīrijas tautu tradicionālās kultūras sastāvdaļa un cieši sakņojas ticībā gariem un šamanim kā vienīgajam starpniekam starp cilvēku un garu pasauli. Muzeja kolekcijā ir plaši pārstāvēti ar senču kultu saistīti priekšmeti: senču kulta figūriņas, apģērbi – ziedojumi (maļicas), ziedojumu lakati kā pateicība gariem par izveseļošanu, metāla gredzentiņi un zvaniņi ļauno slimību izraisīto garu atbaidīšanai un citi kulta priekšmeti. Viena no svarīgākajām šamaņa funkcijām bija nodrošināt cilvēku aizsardzību pret slimībām un slimnieku ārstēšanu ar garu palīdzību. Muzeja kolekcijā ir ar rituālu darbībām saistīti priekšmeti: šamaņa īpašā apģērba sastāvdaļas, rituālu amuleti, bungas ar vāļīti, tabakdozes, rituālu zvans.

Sibīrijas tautu apdzīvotās teritorijas aizņem tundra un taiga, kā arī zemes aiz polārā loka mūžīgā sasaluma zonā. Uz vietējiem nabadzīgajiem dabas resursiem balstītās senās ārstniecības metodes un higiēna ir saglabājušās līdz pat mūsdienām. Muzeja kolekcijā ir dažādi tautas medicīnā izmantojami līdzekļi, piemēram, ķērpis, bērza piepe, vara trauki (varš tika uzskatīts par vērtīgu ārstniecisku līdzekli), asins nolaišanai izmantojams nazis un adatu maciņš (Sibīrijas tautas kā ārstniecības metodi izmantoja asins nolaišanu, adatu terapiju un piederzināšanu), kā arī ar ārstnieciskiem rituāliem saistīti priekšmeti – no alvas izgatavotas ūdra un zirga figūriņas, no auduma izgatavotas mājas dievību figūriņas dzemdību rituāliem.

Nabadzīgā augu un dzīvnieku valsts, polārā nakts un polārā diena ir skarbi apstākļi, kuros nākas cīnīties par izdzīvošanu. Ziemeļu tautas, to skaitā arī ņenci un hanti, ārstniecībā un profilaksē plaši izmantoja dabas resursus – augu un dzīvnieku valsts produktus. Veiksmīgas medības vai zveja ne tikai remdēja cilvēku izsalkumu, bet arī nodrošināja tos ar veselības profilaksei un ārstniecībai nepieciešamajiem līdzekļiem. Muzeja kolekcijā ir iekļauti sadzīves priekšmeti, kurus izmantoja medībās un zvejniecībā.

Secinājumi. Sibīrijas šamaņu priekšmetu kolekcija vispusīgi atspoguļo aizvēsturiskos priekšstatus par slimības izraisītājiem, pirmatnējām ārstniecības metodēm un profilaksi un sniedz ieskatu šamanismā kā vienā no tautas medicīnas sastāvdaļām.